

“İQTİSADI İSLAHATLAR” elmi-analitik jurnal

XURMA MƏHSULU ÜZRƏ TİCARƏT DÖVRİYYƏSİ: MÖVCUD VƏZİYYƏT VƏ YENİ RƏQƏMSAL İMKANLAR

 № 3 (4)

Ayxan QƏDƏŞOV,
İqtisadi İslahatların Təhlili və
Kommunikasiya Mərkəzinin
“Azexport” internet portalının rəhbəri;
Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin Doktorantı

Aişə İSKƏNDƏRLİ,
Bakı Dövlət Universitetinin
magistrantı

Xurma məhsulu üzrə ticarət dövriyyəsi: mövcud vəziyyət və yeni rəqəmsal imkanlar

Ayxan QƏDƏŞOV

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin
"Azexport" internet portalının rəhbəri;
Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin Doktorantı

Aişə İSKƏNDƏRLİ

Bakı Dövlət Universitetinin magistrantı

XÜLASƏ

Məqalədə dünyada və Azərbaycanda xurma məhsulu üzrə ticarət dövriyyəsinin hazırki vəziyyəti araşdırılıb. Həmçinin, xurmanın dünya ölkələri üzrə idxal və ixrac axınlarından bəhs edilib. Bununla yanaşı məqalədə Azərbaycanda istehsal edilən xurmanın yeni ölkələrə ixracı məqsədi ilə müasir rəqəmsal həll yollarından istifadə imkanları barədə məlumat verilib.

Açar sözlər: xurma, idxal, Azexport, idxal axını, ixrac, ixrac axını, bazar.

GİRİŞ

Son illər qeyri-neft məhsullarının ixracı sahəsində ölkəmizdə aparılan genişmiqyaslı islahatların müsbət nəticələri hiss olunmaqdadır. Belə ki, ixrac olunan məhsulların dəyərində artım müşahidə olunmaqdadır. Statistikalara nəzər yetirsək, 2022-ci ilin yanvar-avqust ayları ərzində ölkədən 1.9 milyard ABŞ dolları dəyərində qeyri-neft məhsulu ixrac olunub. Bu da 2021-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 19 %-lik bir artım deməkdir [3]. Bununla yanaşı ixrac coğrafiyamızın da genişləndiyini vurğulamaq olar. Belə ki, Azərbaycandan qeyri-neft məhsullarının ixracı üçün ənənəvi hesab olunmayan ölkələrə də ixracda müsbət tendensiya nəzərə çarpır.

Azərbaycan Respublikasından ixrac olunan qeyri-neft məhsullarının arasında kənd təsərrüfatı məhsulları xüsusi yerə sahibdir. Bu sahə neft və tikinti sektorundan sonra ölkə iqtisadiyyatının dəstəklənməsi üzrə üçüncü yerdədir [7].

İxracda önə çıxan kənd təsərrüfatı məhsullarından biri də xurmadır. Ölkəmiz 2020-ci ildə xurma ixracına görə dünyada ilk 5 ölkədən biri olmuşdur. Xurmadan əsasən, təzə, qurudulmuş və emal edilmiş halda istifadə olunur [1].

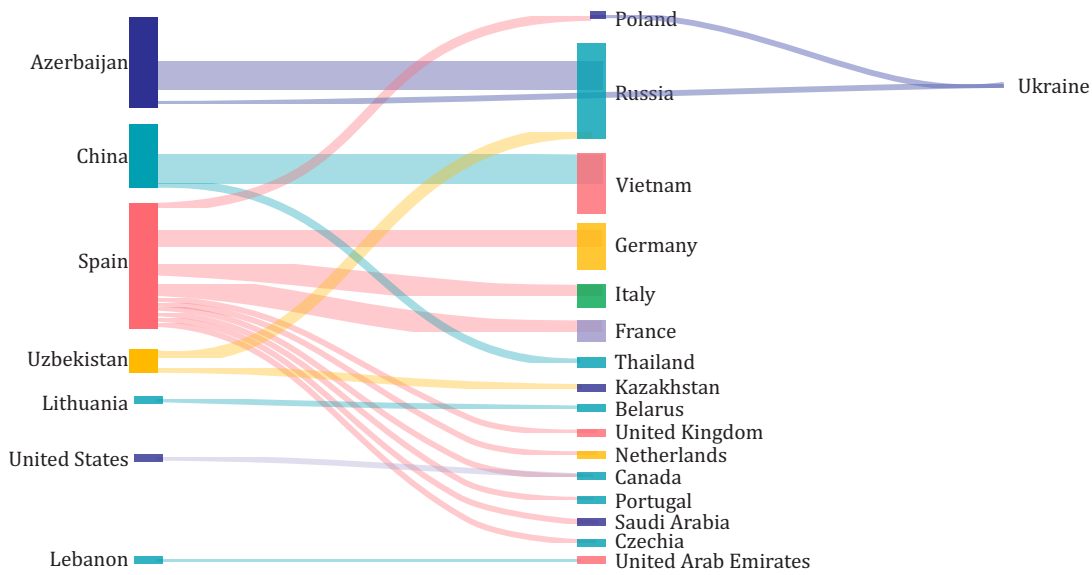
DÜNYADA XURMA İDXALI VƏ İXRACININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİ

Statistikaya əsasən 2020-ci ildə dünyada xurma məhsulu üzrə ticarət dövriyyəsində İspanyanın ixrac dəyəri 244.16 milyon ABŞ dolları, Çinin ixrac dəyəri 96.42 milyon ABŞ dolları, Polşanın isə, ixrac dəyəri 10.26 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir.

İxracda 2021-ci il üzrə 5 ölkə fərqlənib: İspanya 244.16 milyon ABŞ dolları (ixrac dəyərindəki payı 39.27%), Azərbaycan 125.90 milyon ABŞ dolları (ixrac dəyərindəki payı 20.25%), Çin 96.42 milyon ABŞ dolları (ixrac dəyərindəki payı 15.51%), Özbəkistan 34.44 milyon ABŞ dolları (ixrac dəyərindəki payı 5.54%) və Niderland 11.08 milyon ABŞ dolları (ixrac dəyərindəki payı 1.78%) [5].

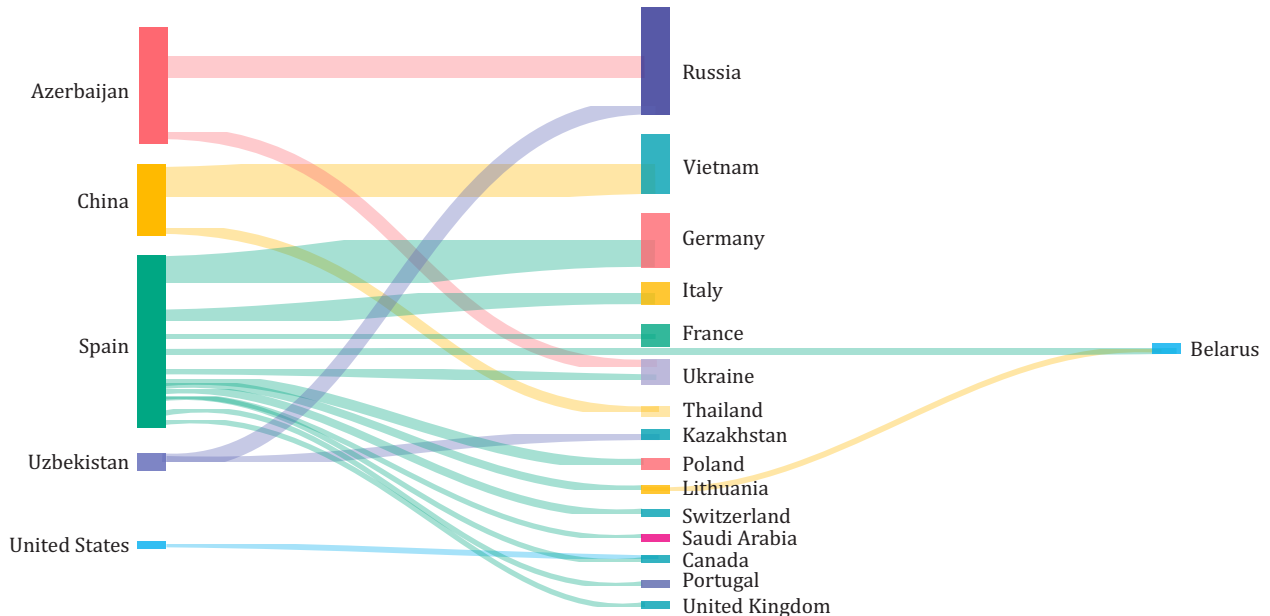

Qrafik 1. 2021-ci il üzrə ixrac axınları [5].

İdxal da isə, 2021-ci ildə 5 ölkə fərqlənib: Rusiya 147,88 milyon ABŞ dolları (idxal dəyərindəki payı 23,41%), Vyetnam 73,49 milyon ABŞ dolları (idxal dəyərindəki payı 11,63%), Almaniya 70.91 milyon ABŞ dolları (idxal dəyərindəki payı 11,22%), Ukrayna 32,98 milyon ABŞ dolları (idxal dəyərindəki payı 5,22%), Fransa 31 milyon ABŞ dolları (idxal dəyərindəki payı 4,91%) [6].

Qrafik 2. 2021-ci il üzrə idxal axınları [6].

AZƏRBAYCANDA XURMA İXRACININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİ VƏ ÇAĞRIŞLAR

Ölkəmizdə xurma bağlarının sahəsinə nəzər salsaq, qeyd etməliyik ki, 2020-ci ilin məlumatına əsasən, xurma bağlarının sahəsi 12.7 min hektar olmuşdur və 2015, 2019-cu illərlə müqayisə edildikdə, 2015-ci ilə nisbətən 16.5%, 2019-cu ilə nisbətən isə 3.3% çox olmuşdur [2, s.3].

Xurma üzrə ölkəmizin əsas idxalçısı Rusiyadır. Dünyada xurma idxalı və ixracına nəzər salsaq, qeyd etməliyik ki, xurma idxalı üzrə ilk beşlikdə 1-ci yerdə Rusiya, ixracda isə, İspanya durur. 2019-cu il dünya bazarında xurmanın idxal həcmi 474.6 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir.

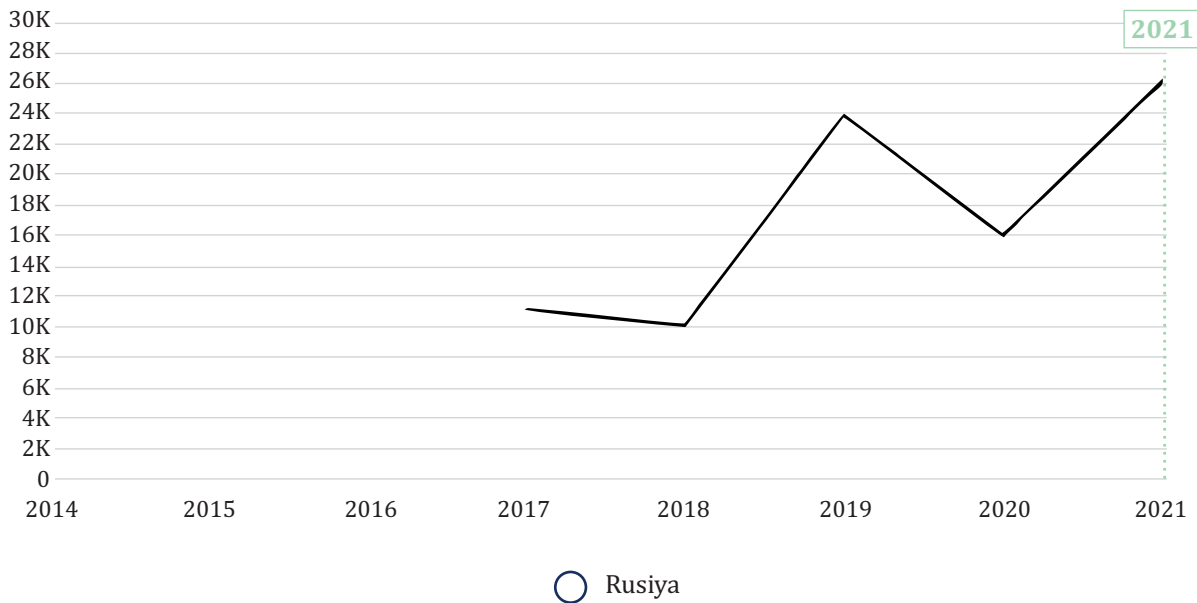

2021-ci ildə isə bu göstərici 620 milyon dollar təşkil edib.

Azərbaycan dünyada mühüm xurma ixracatçısı ölkələri sırasındadır. 2021-ci ildə Azərbaycandan 125.90 milyon ABŞ dolları dəyərində xurma məhsulu ixrac olunub. Bu göstərici ilə dünya bazarında ixracdakı payımız 2020-ci ildəki 13%-dən 2021-ci ildə 20%-ə yüksəlib. Bununla da Azərbaycan Çini ötüb və ötən il İspanyadan sonra dünyanın ikinci ən böyük xurma ixracatçısı olub [5].

2020-ci ildə ixrac edilən xurmanın 81,6 %-i Rusiyanın, 18,2 %-i Ukraynanın, 0,2 %-i isə digər ölkələrin payına düşüb. 2021-ci ildə ən yüksək ixrac axını Azərbaycan Respublikasından Rusiya Federasiyasına olmuşdur (117.12 milyon ABŞ dolları) [4].

**Qrafik 3. 2021-ci ildə ən yüksək idxal axını
Azərbaycan Respublikasından Rusiya Federasiyasına [4].**

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda xurma ixracında müəyyən çətinliklər mövcuddur. Belə ki, Azərbaycan istehsalı olan xurmanın ixrac üzrə əsas bazarları Rusiya və Ukraynadır. Lakin, 24 fevral 2022-ci il tarixində başlayan Ukrayna və Rusiya müharibəsi Azərbaycan xurmasının ixracına da təsir göstərmişdir. Belə ki, Azərbaycandan Ukraynaya məhsulların daşınması üçün istifadə olunan quru yollarının əksəri hazırda münaqişə zonası hesab olunur. Bu səbədən quru yolları üzrə məhsullar Ukraynaya əsasən Avropa ölkələrindən keçməklə çatdırılır. Bu da məhsulun maya dəyərinin artması ilə nəticələnir. Mövcud vəziyyətlə bağlı olaraq, Rusiyada da xurma məhsuluna tələb nisbətən aşağı səviyyədədir. Belə ki, 2022-ci ilin yanvar-avqust aylarında Azərbaycandan Rusiyaya 29.7 milyon ABŞ dolları dəyərində xurma məhsulu ixrac olunub. Bu göstərici 2021-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 7.3 % daha aşağıdır [3]. Göründüyü kimi, əsas ixrac ölkələrində yaranan problemlər Azərbaycan məhsullarının ixracına da təsirsiz ötürmüşdür.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Hazırda Rusiya-Ukrayna müharibəsi xurma ixracına mənfi təsir göstərsə də, yeni bazarların tapılması xurma ixracına müsbət təsir göstərə bilər. Xüsusilə də, ölkəmizdə istehsal edilən xurmanın əsas idxal mərkəzi Rusiya olduğuna görə, müharibə ilə əlaqədar xurma ixracında problemlər yaranmışdır. Qeyd olunan problemlərin qarşısını almaq məqsədi ilə, sahibkarların müasir rəqəmsal həllərdən istifadə etməklə beynəlxalq elektron ticarət platformaları vasitəsilə yeni bazarlara çıxış imkanlarına diqqət yetirmələri məqsədə uyğun ola bilər. Bu istiqamətdə görülə biləcək işləri aşağıdakı kimi sinifləndirə bilərik:

1. **Azexport.az portalına inteqrasiya.** Azexport portalı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan malların vahid

məlumat bazasının yaradılması haqqında" 21 sentyabr 2016-cı il tarixli Sərəncamı əsasında yaradılıb. Azexport portalı vasitəsilə Azərbaycanda istehsal olunan malların vahid məlumat bazası formalaşılıb. Portal, Azərbaycan istehsalı olan rəqabətqabiliyyətli və ixracatçı sahibkarların məhsulların xarici bazarlarda "Made in Azerbaijan" brendi adı altında təşviqinə dəstək verir. Həmçinin, Azexport ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması üçün ixracatçı sahibkarlara nəqliyyat, logistika, ödəniş və sertifikatlaşdırma sahəsində dəstək göstərir. Azexport portalı "Amazon.com", "alibaba.com", "ebay", "all.biz", "Go4worldbusiness.com" kimi geniş auditoriyaya malik olan 15-dən artıq portallara inteqrasiya olunması Azərbaycan istehsalı olan məhsulların dünya bazarına çıxış imkanlarını artırır, onların satış əhatəsini genişləndirir. Portal tərəfindən təqdim olunan rəqəmsal imkanlardan istifadə etməklə sahibkarlar beynəlxalq bazarlara daha rahat çıxış edə bilərlər.

2. **Sahibkarların elektron ticarət (e-ticarət) biliklərinin artırılması.** Son illərdə Azərbaycanda e-ticarət sahəsində ciddi artım müşahidə edilir. Pərakəndə satışla müqayisədə elektron ticarət çoxlu üstünlüklər verir. Bunlara misal olaraq, 7/24 məhsula giriş, aşağı qiymətlər, tez çatdırılma, araşdırma və müqayisənin asan olması, kommunal və icarə haqqlarının olmaması və s. Sahibkarlar bu üstünlükləri gördükləri üçün bu sahəyə daha çox maraq göstərməyə başlayıblar. Belə ki, pərakəndə ticarətlə müqayisədə e-ticarətlə məşğul olan sahibkarlar mal və ya xidmətləri daha münasib qiymətə təklif edə bilirlər. 2019-cu ildə pərakəndə ticarət dövriyyəsində elektron ticarətin payı 14 faiz idisə, 2021-ci ildə 18%, 2022-ci ildə isə 21-22% proqnozlaşdırılıb. Qeyd olunanları nəzərə alaraq, sahibkarlara sahə üzrə müvafiq bilik və bacarıqların tədris olunmasına daha çox diqqət ayrılması məqsədəuyğun ola bilər.

3. **"TradeAtlas.com" , "Trademap.com"** kimi saytlar alıcıların bazara çıxma imkanlarını artırır. Qeyd olunan bu saytlar vasitəsi ilə idxalatçı firmanın adı, idxalatçının ölkəsi, xurmanı hansı ölkədən aldıkları haqqında məlumatları əldə etmək mümkündür. Buna misal olaraq, TradeAtlas portalı vasitəsilə dünyada ən çox xurma ixracatçısını müəyyən etdik. Daha sonra hansı şirkətlərin xurma idxalı və ixracında fərqləndiyini müəyyən etdik. Bu şirkətlərə, "CRITICAL FRUIT", "ALMEYVE", "FRUITLAND", "SS-PROMO GROUP", "GLOBAL TRADE GROUP LLC", "FRUIT CITY GROUP MMC", "AZAGRO HOLDING LLC" aiddir. Göründüyü kimi, müəyyən olunan şirkətlərə Azərbaycanda yetişdirilən xurma məhsuluna dair biznes təkliflərinin göndərilərək potensial müştərilərə çıxmaq mümkündür. Göründüyü kimi, sahibkarların müasir rəqəmsal alətlərdən istifadəyə yönəlməsi yeni müştərilərin tapılmasına ciddi dəstək ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. www.agro.gov.az/az/bitkicilik/coxillik-ekmeler/xurma
2. Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi. Azərbaycanda xurma istehsalı ilə bağlı arayış. Bakı, 2021.
3. www.ereforms.gov.az/files/review/pdf/az/e875b6892f18c6ad7320bf10c401b315.pdf
4. www.tridge.com/intelligences/persimmon/AZ/import
5. www.tridge.com/intelligences/persimmon/export
6. www.tridge.com/intelligences/persimmon/import
7. U.Aksoy, İ.Boz, H.Eynalov, Y.Guliyev. Organic Agriculture in Azerbaijan: Current status and potentials for future development. FAO. Bakı, 2018.

TRADE TURNOVER FOR PERSIMMON PRODUCT: CURRENT SITUATION AND NEW DIGITAL OPPORTUNITIES

Aykhan GADASHOV
Aisha ISKANDARLI

ABSTRACT

The article examines the current state of the trade circulation of dates in the world and in Azerbaijan. Also, the import and export flows of dates in the countries of the world were discussed. In addition, the article provided information on the possibilities of using modern digital solutions for the purpose of exporting dates produced in Azerbaijan to new countries.

Keywords: *persimmon, import, Azexport, import flow, export, export flow, market.*

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 02.09.2022

Təkrar işlənməyə göndərilib: 28.09.2022

Çapa qəbul olunub: 10.10.2022